

Ornitologické zajímavosti

Ornithological notes

Martin Paclík (ed.)

Dolany 90, 533 45; e-mail: martin.paclik@post.sk

Rubrika Ornitologické zajímavosti otiskuje jednoduchá pozorování ptáků, která vyžadují stručný komentář. Tím se liší od již tradiční rubriky Faunistická pozorování (viz např. toto číslo Panuru), ve které se publikují výhradně taková pozorování, u kterých stačí k plnohodnotnému informování čtenáře uvést druh ptáka, datum, počet ex., lokalitu a jméno pozorovatele. Kromě taktéž otiskovaných ale komentovaných faunistických údajů (komentář je nutný např. proto, aby vynikl ekologický kontext pozorování) jsou příspěvky v rubrice Ornitologické zajímavosti spíše popisy pozoruhodných okamžiků v terénu, které daného ornitologa nějak zaujaly. Nejedná se ale o pouhé poetické vyprávění zážitků – každý z příspěvků je plnohodnotným přírodovědným pozorováním (např. zajímavého ptačího chování, neobvyklého zbarvení atp. – a to i v případech že již bylo u stejného druhu publikováno) a rubrika Ornitologické zajímavosti si klade za cíl taková data shromážďovat pro případné budoucí použití. Prosím proto všechny ornitology, aby si ani takováhle pozorování ptáků nenechávali v šuplíku.

Ornitologické zajímavosti v tomto čísle mají shodné pojítko – ptačí potravu a potravní chování. Dočteme se zde o osudovém omylu lysky černé (*Fulica atra*), která při hledání potravy uvízla zobákem v živé škebli. Neobvyklá potrava je popisována u volavky popelavé (*Ardea cinerea*; pruh zřejmě vepřové kůže), lysky černé a slípký zelenonohé (*Gallinula chloropus*; mrtvola člověka). Strakapoud velký (*Dendrocopos major*), častý leč méně známý predátor ptačích hnízd, byl pozorován, jak se dobývá do hnízd jiříček obecných (*Delichon urbica*) nejspíše ve snaze ukořistit vejce či mláďata a taktéž bylo pozorováno, jak si počíná při porcování ptáčete z vypleněného hnízda. Přimíšené plevelné rostliny v lánu ozimé řepky podminily neobvyklou koncentraci konopek obecných (*Carduelis cannabina*) v zimním období, která byla ukončena až velkou sněhovou nadílkou.

Ornithological notes in this issue share the same connection – food and foraging behaviour. Here we can read about the fatal error of a Common Coot (Fulica atra), which in search of food stuck its beak into a live clam. Unusual food is described in the Grey Heron (Ardea cinerea; probably strip of pig skin), the Common Coot, and Common Moorhen (Gallinula chloropus; dead man). Great Spotted Woodpecker (Dendrocopos major), a common but less known predator of songbird nests, was observed in an attempt to steal either the eggs or chicks of House Martin (Delichon urbica), and it was also observed cutting a nestling from a plundered nest. An unusually high concentration of Linnets (Carduelis cannabina), which was later terminated by deep snow cover, was observed in a weed-filled rape field.

Lyska černá (*Fulica atra*) v souboji se škeblí říční (*Anodonta anatina*)

Dne 9.2.2010 jsem od 13:29 do 13:48 pozoroval lysku černou v souboji na život a na smrt se škeblí říční. Při sčítání vodních ptáků a odečítání kroužků jsem na zamrzajícím přístavu řeky Labe pod Mariánskou skálou v centru Ústí nad Labem (koordináty 50°40'N 14°03'E, kvadrát 5350, nadmořská výška 140 m n.m.; klidná zátočina řeky Labe v intravilánu města) pozoroval v rohu přístavu na ledu černý objekt. První moje úvaha byla, že jde o vyplavený odpad. Při kontrole stativovým dalekohledem se ale ukázalo, že zde na ledu sedí lyska černá. Překvapilo mě, že lyska neplavala na volné hladině a od ostatních lysek (v době pozorování zde bylo přítomno cca 240 jedinců) byla vzdálena cca 350 m. Přiblížil jsem se asi na 15 metrů a lysku pozoroval. Na spodní čelisti zobáku jí visela dospělá škeble říční (velikost cca 13 cm, odhadovaná hmotnost cca 300 g; viz foto v příloze). Lyska zřejmě při získávání potravy na dně přístavu strčila zobák mezi lastury pootevřené škeble, ta je v obranné reakci zavřela a po vynoření se s lyskou na břeh se již neotevřela. Lyska měla spodní čelist v koutku krvavou, vypadala vysíleně a rýdovací pera a letky měla zmrzlé v jeden kus ledu. Při cíleném vyplašení pochodovala po ledu s velkými problémy, zřejmě v důsledku vyčerpání a asi též změnou těžiště. Přístav postupně zamrzal, teplota vzduchu ve 14 hodin byla -7°C a foukal studený severní vítr. Teplota v noci klesla pod -15°C . Vzhledem k tenkému ledu a ledově chladné vodě nebylo možné do děje nijak zasáhnout. Dle mého názoru nemohla lyska v takovémto stavu přežít noc. Druhý den odpoledne jsem přístav kontroloval znovu. Systematicky jsem prohledával břehy přístavu, ale situace byla velice nepřehledná, neboť kamenité valy přístavu byly pokryté rozlámanými kusy ledu, které sem vytlačila řeka Labe. Lysku jsem nenalezl a její osud tedy není znám.

V. Beran

Neobvyklá potrava volavky popelavé (*Ardea cinerea*)

Na uměle vytvořených ostrůvcích v řece Labi v centru Ústí nad Labem nad železničním mostem (koordináty 50°39'N 14°02'E, kvadrát 5350, nadmořská výška 140 m n.m.; ostrov porostlý travinami v řece Labi v intravilánu města) se po celou zimu 2009/2010 držovaly 2–3 volavky popelavé (jeden dospělý a jeden až dva mladí ptáci). Dle mých pozorování šlo o stejné jedince, kteří si dokonce bránili určité části ostrůvku, kde potom sbírali potravu. Častou potravou volavkám byly leklé ryby, které přinášel proud. Příčinou jejich úhynu je dle mého názoru Sřtekovská vodní elektrárna vzdálená 1,5 km výše proti proudu. Opakovaně jsem zaznamenal vzájemné agresivní interakce. Dne 7.2.2010 jsem při odečítání kroužků zde zimujících racků (*Larus* spp.) pozoroval adultní volavku popelavou při konzumaci neobvyklé potravy. V 13:19 jsem pozoroval, že dospělá volavka vylovila z vody nějakou dlouhou kořist. Při pozorování stativovým dalekohledem bylo patrné, že jde s největší pravděpodobností o pruh vepřové kůže (viz foto v příloze). Dle délky a šířky zobáku volavky odhaduji, že pruh byl minimálně 70 cm dlouhý a 10 cm široký. Volavka požírala tento pruh kůže přesně šest minut. Většinu času při požívání stála ve vodě, poslední cca jedny minutu s pruhem kůže pochodovala, neboť ji obtěžovalo několik mladých racků bělohlavých (*Larus cachinans*). Pozorovaní potravní chování

je neobvyklé (srovnej s HUDEC 1994: *Academia, Praha*) a nasvědčuje velké potravní přizpůsobivosti volavek popelavých v zimním období.

V. Beran

Lyska černá (*Fulica atra*) a slípka zelenonohá (*Gallinula chloropus*) jako lidožrouti

Dne 14.2.2010 jsem cestou od řeky Labe objevil v řece Bílině v centru města Ústí nad Labem (koordináty 50°39'N 14°02'E, kvadrát 5350, nadmořská výška 150 m n.m.; nepřístupný břeh řeky v intravilánu města) utopeného muže středních let. Muž byl utopený zřejmě již dlouho, jeho tělo oblečené ve vatovém kabátu ale bez kalhot leželo břichem ke dnu u levého břehu. Řeka je v této části nepřístupná s prudkým břehem zarostlým keří a stromy. Vatový kabát byl zasněžený a při pohledu z pravého břehu vypadal jako balvan. Na tělo mě upozornily až slípka zelenonohá a dvě lisky černé. Ptáci opakovaně připlouvali k domnělému kameni a něco tam požíraly. Při detailním pohledu dalekohledem jsem zjistil, že hodují na tukové tkáni v oblasti hýždí utopeného muže. Ve studených zimních měsících se pro ně tato neobvyklá potrava (srovnej s HUDEC 2005: *Academia, Praha*) stala cenným zdrojem energie. Jasně tak dokazují svoji přizpůsobivost extrémním podmínkám. Nález utopeného muže byl bez odkladu nahlášen na policii.

V. Beran

Strakapoud velký (*Dendrocopos major*) jako hnízdní predátor jiříčky obecné (*Delichon urbica*)

Na SV stěně panelového domu na okraji Ústí nad Labem (koordináty 50°40'N 14°00'E, kvadrát 5350, nadmořská výška 210 m n.m.; čtvrté patro panelového domu na okraji města v blízkosti hřebčína), kam je dočasně přestěhováno městské muzeum, hnízdí kolonie jiříček obecných o počtu 70–90 párů. Dne 21.5.2010 v dopoledních hodinách jsem z okna své kanceláře pozoroval samici strakapouda velkého, jak rozbíjí hnízdo jiříček obecných umístěné v rohu mého okna. Na strakapouda mě upozornilo silné varování celé kolonie jiříček. Strakapoud rychlými pohyby rozbil horní okraj hnízda a strčil polovinu těla do hnízda. Za neustálého naletování jiříček se na hnízdě zdržel max. dvě minuty. Ve snaze strakapouda nevyplašit jsem přesně neviděl, co se v hnízdě událo. Podle mého názoru pozřel vejce či malá mláďata a následně odlétl. Celá akce netrvala déle než čtyři minuty. Postižený pár jiříček následně hnízdo opravil a začal opět hnízdit. Při kontrole kolonie dne 23.8.2010 bylo zjištěno celkem 77 v letošním roce obsazených hnízd, z čehož 13 hnízd mělo z boku či při horním okraji vytesaný různě velký otvor. Tato hnízda mohla tedy být také vyplněna strakapoudem. Výše popsany případ dokládá, že některé páry jiříček po vyplnění hnízdo opravují a opět zahnízdí. Popisované hnízdo nešlo již při kontrole 23.8. identifikovat jako hnízdo predované, neboť bylo zcela dostavěné. Proto se domnívám, že predovaných hnízd v kolonii mohlo být i více než 13. Strakapoud velký je častým predátorem hnízd různých druhů ptáků (NILSSON 1984: *Ornis Scandinavica* 15: 167–175; WEIDINGER 2009: *Journal of Avian Biology* 39: 640–649). Publikovaný případ predace hnízd jiříček obecných strakapoudem velkým mi však není znám.

V. Beran

Jak strakapoud velký (*Dendrocopos major*) zpracovává kořist z vypleněných hnízd

Dne 21. 5. 2006 jsem v lesích mezi obcemi Dolany a Hrádek (okres Pardubice, 50°06'N 15°43'E, kvadrát 5960, nadmořská výška 220 m n.m.; vzrostlý dubový les) pozoroval samce strakapouda velkého, jak na pahýlu větve rozklovává blíže neurčené ptáče (nejspíše se jednalo o ptáka zhruba velikosti drozda či kosa). Ptáče, které zřejmě pocházelo ze strakapoudem vypleněného hnízda, bylo už větší, ale stále neopeřené. Strakapoud do něj sekal zobákem a občas z větve zobákem sebral kousek masa, které při intenzivním klovaní odlétaly stranou. Strakapoud velký je predátor ptačích hnízd (NILSSON 1984: *Ornis Scandinavica* 15: 167–175; WEIDINGER 2009: *Journal of Avian Biology* 39: 640–649), ale větší potravu je pro něj evidentně obtížné naporcovat, aby jí nakrmil svá mláďata.

M. Paclík

Neobvyklá zimní koncentrace konopek obecných (*Carduelis cannabina*) na řepkovém poli

V zimě 2009/2010 jsem na polích severně od obce Dolany u Pardubic (50°07'N 15°42'E, kvadrát 5860, 225–230 m n.m., polní krajina v okolí obce s pouze sporadickou rozptýlenou zelení) zjistil neobvyklou koncentraci konopek obecných. Zatímco na podzim jsem zde vídal jen menší hejňka konopek (např. 10 ex. 7.11.2009), v první polovině ledna dosáhl jejich počet až 500 ex. Ptáky jsem pozoroval v lánu ozimé řepky (na několika místech v okruhu cca 600 m), mezi kterou byly ovšem hojně přimíšeny 20–30 cm vysoké rostliny merlíku bílého (*Chenopodium album*) s dozralými semeny (viz foto v příloze, obr. 1). Dne 3.1.2010 jsem poprvé pozoroval větší hejno cca 250 konopek obecných a 10 stehlíků obecných (*Carduelis carduelis*). Ptáci sbírali semena na zemi a také přímo na merlicích. Dne 4.1. jsem na sousedním poli (ale se stejným porostem) pozoroval cca 300 konopek a zároveň hejno dalších cca 200 ex. na stejném poli asi 500 m od prvního hejna. V tento den byla na poli 2 cm vrstva sněhu. Dne 10.1. jsem za hustého sněžení zjistil cca 500 konopek a mj. i jednu pěnkavu jikavce (*Fringilla montifringilla*). Na poli ležela sněhová pokrývka silná cca 25 cm, ale ze sněhu stále vyčnívaly špičky merlíků, na kterých se ptáci živili. Dne 15.1. již merlíky vyčnívaly ze sněhu (30 cm vrstva) jen sporadicky a lokalita již byla bez ptáků. Přimíšený plevel tím, že dozrál ještě před zimou, zajistil na velké ploše bohatou potravní nabídku, jejíž delší využití ptáky znemožnilo sněžení a silná sněhová pokrývka. Na uvedeném pozorování je zajímavý zejména fakt, že bohatá potravní nabídka pro semenožravé ptáky vznikla na nedávno obdělaném a osetém poli, což není příliš obvyklé a výskyt větších koncentrací zrnožravých ptáků je v zimě častěji vázán na plochy spíše ponechané ladem nebo po sklizni neobdělané.

M. Paclík

Obr. 1: Detail rostliny merlíku bílého (*Chenopodium album*) v řepkovém poli a známky pobytu ptáků. Dolany (okres Pardubice), 4.1.2010. Foto: M. Paclík.

Fig. 1: Detail of White Goosefoot (*Chenopodium album*) plants in rapeseed field and the marks of the birds' stay. Dolany (District of Pardubice), 4 January 2010. Photo by M. Paclík.

